

Araştırma Makalesi/ Research Article

Buzda Değil Tuzda Balık: Toplumsal Bellek Ve Kültürel Mirasın Belgesel Yolculuğu

Tuna Kuzucan* – Mehmet Toplu**

(ORCID ID: 0000-0002-8484-6104 / 0000-0002-1777-9829)

Makale Gönderim Tarihi
24.01.2025

Makale Kabul Tarihi
02.06.2025

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Kuzucan, T., Toplu, M., “Buzda Değil Tuzda Balık: Toplumsal Bellek Ve Kültürel Mirasın Belgesel Yolculuğu”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10/2 (Eylül 2025): 2130-2164.

APA: Kuzucan, T., Toplu, M. (2025). Buzda Değil Tuzda Balık: Toplumsal Bellek Ve Kültürel Mirasın Belgesel Yolculuğu. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10 (2), 2130-2164.

Öz

Bu makale, bireysel ve toplumsal bellek kavramlarının belgesel sinemadaki rolünü ve Sinop’un üç bin yıllık lakerda (tuzda balık) geleneğini ele almaktadır. Tarih boyunca balıkçılık ve denizle kurduğu güçlü bağlarla bilinen bir liman kenti olan Sinop, bu geleneklerin merkezinde yer almıştır. Lakerda kültürü, özellikle Ermeni ve Rum topluluklarının katkılarıyla zenginleşmiş; zamanla toplumsal belleğin önemli bir parçası haline gelmiştir. Günümüzde Sinop’ta Ermeni ve

* Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi, Gerze Meslek Yüksekokulu, Görsel-İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü, Türkiye, tkuzucan@sinop.edu.tr.

Lecturer, Sinop University, Gerze Vocational School, Department of Audiovisual Techniques and Media Production, Turkey.

** Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon Ve Sinema Bölümü, Türkiye, mtoplu09@gmail.com.

Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Communication, Department of Radio, Television, and Cinema, Turkey.

Rum nüfusu bulunmamasına rağmen bu kültürel miras varlığını sürdürmektedir.

Caner Özdemir'in yönetmenliğini yaptığı *Buzda Değil Tuzda Balık* (2024) adlı belgesel, bu geleneğin toplumsal bellekteki yerini görünür kılmayı amaçlamaktadır. Belgesel, bireysel ve kolektif anılar arasındaki etkileşimi vurgularken, lakerdayı tarihsel ve kültürel bir bağlamda ele almakta; yalnızca bir gastronomi pratiğini değil, aynı zamanda bir toplumun kimliğini ve kolektif hafızasını yansıtan kültürel bir araç olarak sunmaktadır. 2024 yılında ulusal düzeyde çeşitli film festivallerinde ve Sinop Lakerda Festivali'nde gösterilen yapım, görsel bir bellek mekânı olarak önemli bir işlev üstlenmektedir.

Bu çalışmada, belgeselde yer alan anlatılar ve söylemler; bireysel ve toplumsal bellek arasındaki etkileşim bağlamında, nitel araştırma yöntemlerinden "tematik analiz" tekniği kullanılarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, Python tabanlı metin işleme araçlarıyla kelime frekansı analizi yapılmış; belgeselde öne çıkan anahtar kelimeler belirlenmiştir. Bu sık kullanılan kelimeler, görselleştirilmiş kelime bulutları aracılığıyla sunulmuş ve bağlamsal çözümlemeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Bellek, Belgesel, Lakerda, Sinop.

Fish in Salt, Not on Ice: A Documentary Journey of Social Memory and Cultural Heritage

Abstract

This article examines the role of individual and social memory concepts in documentary cinema and Sinop's three-thousand-year-old lakerda (salt fish) ceremony. Sinop has been a port city known for its strong ties to fishing and the sea throughout history and has been the center of these traditions. The lakerda tradition has been enriched by the accumulation of Armenian and Greek sections and has become a part of social memory. Although Armenians and Greeks are currently growing in Sinop, this culture continues to exist.

The documentary "Not Ice but Salt Fish" (2024), directed by Caner Özdemir, is among the places of this tradition in social memory. While emphasizing the communication between individual and collective memories, the documentary examines the lakerda in a global and cultural way. In the screening held at various film festivals and the Sinop Lakerda Festival at the national level in 2024, the documentary not only performs a gastronomic practice, but also stands out as a tool that carries the unity of a society and cultural energy.

The texts in this productive documentary were evaluated with the thematic analysis method, one of the qualitative research methods, within the scope of

individual and collective data traffic. Word feature analysis was performed with Python-based text processing tools, and the keywords used in the documentary were determined. Frequently used words were presented with visualized word clouds and contextual analysis was performed.

Keywords: Social Memory, Documentary, Lakerda, Sinop.

Giriş

Bellek, bireylerin bilgi edinmesini, bu bilgileri saklamasını ve gerektiğinde yeniden hatırlamasını sağlayan bilişsel bir süreçtir. Bellek üzerine yapılan çalışmalar, onun insanın düşünme, öğrenme ve duygusal durumları üzerindeki etkisini anlamaya çalışmaktadır.

Bellek, geçmiş deneyimlerin zihinsel bir iz bırakması olarak tanımlanmaktadır. Bu izler, bireyin gelecekteki davranışlarını şekillendirmekte ve öğrenmeyi mümkün kılmaktadır.¹ Bellek, yalnızca geçmişte saklamakla kalmaz; aynı zamanda bireyin gelecekteki kararlarını ve öğrenim süreçlerini de etkiler. Bilgiyi kodlama (bilgiyi alma), saklama (bilgiyi depolama) ve hatırlama (bilgiyi geri çağırma) süreçlerinden oluşur. Bu üç aşama, bireyin çevresini anlamasını ve çevresine uyum sağlamasını mümkün kılmaktadır.² Henri Bergson, beden ve ruh ilişkisinin ikiciliğin ötesine geçen bir biçimde, bellek aracılığıyla açıklanabileceğini öne sürmektedir.³ Uzun süreli bellek; epizodik (kişisel deneyimlere dayalı) ve anlamsal (genel bilgiler) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu bellek türleri, bireyin hem kişisel hem de genel yaşam bilgilerini düzenlemesine yardımcı olmaktadır.⁴ Belleği yalnızca bireysel ya da kültürel bir olgu olarak ele almak yeterli değildir; çünkü bu iki alan sürekli olarak karşılıklı etkileşim içerisinde. ⁵ Öğrenme ise belleğin temel taşlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Öğrenme olmadan,

¹ Richard Atkinson, R. M. Shiffrin, "Human memory: A proposed system and its control processes", Academic Press, New York 1968, s. 89.

² Alan Baddeley. *The Psychology of Memory*. New York: Academic Press, 1974, s.51.

³ Henri Bergson. *Matter and Memory*. New York: Zone Books, 2007, s.163.

⁴ Endel Tulving. "Epizodik ve semantik bellek içinde Belleğin organizasyonu." Academic Press, New York 1972, s. 381.

⁵ Pascal Boyer ve James V. Wertsch. *Memory in Mind and Culture*. Cambridge University Press, 2015, s.47.

yeni bilgi edinimi ya da geçmiş bilgilere dayalı bir anlayış geliştirmek mümkün değildir.⁶

Unutma, sadece hatırlama başarısızlığı olarak değil; aynı zamanda gereksiz bilgilerin elenmesini ve zihinsel kapasitenin daha etkili kullanılmasını sağlayan bir süreç olarak değerlendirilmektedir.⁷ Ebbinghaus'un unutma eğrisi, belleğin zamanla bilgiyi kaybetme eğilimini açıklarken, unutmanın aynı zamanda adaptif (uyum sağlayıcı) bir işlev gördüğünü de ortaya koymaktadır. Leyla Neyzi ise bireyin geçmiş deneyimlerini güncel bağlamla yeniden kurgulamasını, hatırlama süreci olarak tanımlamaktadır.⁸

Toplumsal bellek, bir toplumun geçmiş deneyimlerini, değerlerini, kültürel birikimini ve kimliğini geleceğe aktarma sürecini ifade etmektedir. Bireysel bellekten farklı olarak, kolektif bir yapıya sahiptir ve toplumun ortak geçmişine ilişkin anlamlar ile anıların inşa edilmesini sağlar.

Maurice Halbwachs, toplumsal belleği; geçmişin ortak temsillerinin inşa edildiği, paylaşıldığı ve sürdürüldüğü bir süreç olarak tanımlamaktadır. Ona göre toplumsal bellek, bireysel belleğin ötesine geçer ve geçmişin toplumsal bağlam içerisinde nasıl yeniden yapılandırıldığını açıklar. Halbwachs'a göre bireylerin anıları bile toplumun değerleri ve normları çerçevesinde şekillenmektedir.⁹

Jan Assmann ise toplumsal belleğin kuşaklar arasında bir bağ kurarak, geçmişle bugünü ilişkilendirdiğini ve bu yolla toplumun sürekliliğini sağladığını ileri sürmektedir. Assmann, toplumsal belleği "kültürel bellek" kavramıyla ilişkilendirmekte; bu belleğin ritüeller, metinler, semboller ve anıtlar aracılığıyla aktarıldığını belirtmektedir.

⁶ Gagne Robert. *"The conditions of learning and theory of instruction."* Holt, Rinehart and Winston, 1985 Florida, s.302.

⁷ Nelson, T. O. "Ebbinghaus's contribution to the measurement of retention: Savings during relearning." *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 1985, s. 479.

⁸ Leyla Neyzi. *"Ben Kimim: Türkiyede Sözlü Tarih, Kimlik Ve Öznellik"*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s.96.

⁹ Maurice Halbwachs. *"On Collective Memory."* Chicago: University of Chicago Press, 2017, s.47.

Ona göre toplumsal bellek, bireysel ve kültürel kimliğin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır.¹⁰

Toplumsal Bellek	Kültürel Bellek
Sosyal etkileşimlere dayalıdır.	Tarihsel ve kültürel kayıtlara dayanır.
Daha kısa vadeli ve dinamik olabilir.	Daha uzun vadeli ve kalıcıdır.
Sözlü aktarım yoğunudur.	Yazılı ve görsel materyaller baskındır.

Tablo 1: Toplumsal Bellek- Kültürel Bellek Karşılaştırılması

Pierre Nora, belleğin yalnızca bireysel bir deneyim olmadığını, aynı zamanda fiziksel ve simgesel mekânlarla da ilişkili olduğunu vurgulamaktadır.¹¹ Ona göre, tarihî olayların yaşandığı ya da temsil edildiği mekânlar geçmişin izlerini taşır ve bu yerler, toplumsal belleğin yeniden canlandırılmasına hizmet eder. Bu görüşe ek olarak, Jeffrey C. Alexander toplumsal travmaların etkisine dikkat çeker. Toplumsal yaralar, kolektif hafızada derin izler bırakır ve bu izler; anlatılar, ritüeller ve anma pratikleri yoluyla gelecek kuşaklara aktarılır. Alexander’a göre bu tür olaylar, toplumun kimliğini ve tarihsel bilincini derinden etkiler.¹² Benzer şekilde, Paul Connerton da anma törenlerinin ve ritüellerin, toplumsal hafızanın korunması ve yeniden üretilmesindeki rolüne işaret eder. Ona göre bu uygulamalar, toplumsal kimliğin devamlılığını sağlar.¹³ Bununla birlikte, belleğin aktarımına eleştirel bir yaklaşım geliştiren Hobsbawm ve Ranger, toplumsal belleğin geçmişin nesnel bir yansıması olmadığını; aksine, belirli bir amaç doğrultusunda inşa edilen bir yapı olduğunu öne sürer. Onlara göre bazı gelenekler, ulusal kimliklerin inşası amacıyla bilinçli bir biçimde “icat edilmiştir.” Bu görüş,

¹⁰ Jan Assmann. "Collective Memory and Cultural Identity." *New German Critique*, S.65, 1995, s. 126.

¹¹ Pierre Nora. "Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire." *Representations*, S.26, 1989, s.18.

¹² Jeffrey C. Alexander. "Cultural Trauma and Collective Identity." Berkeley: University of California Press, 2004, s.73.

¹³ Paul Connerton. "How Societies Remember." Cambridge University Press, 1989, s.42.

kolektif anıların nasıl kurgulandığını anlamaya yönelik farklı bir perspektif sunmaktadır.¹⁴

Kişisel ve kolektif hafızanın doğal ya da inşa edilmiş biçimde oluşmasında, gelecek nesillere aktarılmasında önemli araçlardan biri de belgesel sinemadır. Bill Nichols, belgeseli bir toplumun ortak belleğini şekillendiren, muhafaza eden ve geleceğe taşıyan bir yapım türü olarak tanımlar.¹⁵ Bu bağlamda belgeseller, insanlar için görsel-işitsel bir arşiv niteliği taşır. Yaşanmışlıkların ve deneyimlerin hem bireyler hem de topluluklar tarafından nasıl algılandığını ve aktarıldığını anlamak açısından önemli bir inceleme alanı sunar. Böylelikle belgesel türü, farklı disiplinleri bir araya getiren özgün bir alan olarak öne çıkar.

Sinemanın doğuşuna ve belgeselin ortaya çıkışına baktığımızda, günlük yaşamdan sahneleri kaydeden Lumière Kardeşler'in 1895 tarihli "Trenin Gara Girişi" filmi dikkat çeker. Bu yapım, belgeselin "gerçekliği yakalama" misyonunun temelini atmıştır. John Barnouw da belgesel sinemayı tanımlarken Lumière Kardeşler'i örnek göstermektedir.¹⁶ Grierson ise belgeseli "gerçeğin yaratıcı yorumu" olarak nitelendirir.¹⁷ Dziga Vertov'un *Kameralı Adam* (1929) filmi, sinemayı "göz" olarak tanımlayarak gerçekliğin ham görüntülerle kaydedilmesini savunur.¹⁸ Buna karşılık Leni Riefenstahl'ın *İradenin Zaferi* (1935) filmi, belgeselin propaganda amacıyla nasıl kullanılabileceğini gözler önüne serer.¹⁹

Belgesel ile bellek arasındaki ilişki; geçmişin görsel ve işitsel araçlarla kaydedilmesi, aktarılması ve yeniden yapılandırılması sürecine dayanmaktadır. Belgeseller, bireysel ya da toplumsal hafızanın bir aracı olarak işlev görerek tarihî, kültürel ve sosyal olayların anlaşılması ve hatırlanmasında önemli bir rol üstlenmektedir. 1950'lerden 1970'lere

¹⁴ Eric Hobsbawm, Terence Ranger. *"The Invention of Tradition."* Cambridge University Press, 2000, s.5.

¹⁵ Bill Nichols. *"Introduction to Documentary."* Bloomington: Indiana University Press, 2001, s.21.

¹⁶ John Barnouw. *"Documentary : A History of the Non-Fiction Film."* Oxford University Press, New York 1983, s.6.

¹⁷ Ertan Akbulut. *"Belgesel Sinema: Kuram ve Pratik."* İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s.29.

¹⁸ Meral Özçınar "Belgesel Sinemanın Ontolojik Kökeni ve Yarattığı Gerçeklik İmgesi Üzerine Bir Tartışma." *"Belgesel Sinemacılar Birliği Yayını."* İstanbul 2011, s.56.

¹⁹ Akbulut a.g.e., s.113.

uzanan süreçte ortaya çıkan “Doğrudan Sinema” ve televizyon etkisi, belgeselerde gözlemci bir yaklaşımın benimsenmesini sağlamıştır. Aynı dönemde televizyonun yaygınlaşması, belgesel yapımların geniş kitlelere ulaşmasını kolaylaştırmış; özellikle BBC’nin doğa belgeselleri dikkat çekmiştir. Dijital teknolojilerin gelişimiyle birlikte belgeseller daha erişilebilir hâle gelmiş, küresel ölçekte daha geniş izleyici kitlelerine ulaşmıştır. Michael Moore’un *Fahrenheit 9/11* (2004) gibi politik belgeselleri, toplumsal olaylara yönelik farkındalığı artırarak bu tür yapımların dönüştürücü gücünü ortaya koymuştur. Netflix, Amazon Prime ve sosyal medya platformları, belgesellerin yeni izleyici gruplarına ulaşmasında önemli rol oynamaktadır.²⁰

Belgeseller, yaşanmış olayları yalnızca kaydetmekle kalmaz, aynı zamanda onları yeniden inşa ederek bugünün perspektifiyle anlamlandırır.²¹ Corner, belgesellerin geçmişe dair bir hakikat iddiası taşıdığını, ancak bu hakikatin yapımcıların bakış açısıyla biçimlendiğini belirtmektedir. Bu durum, belgesel ile bellek arasındaki ilişkiyi dinamik bir yapıya dönüştürmektedir. Aynı zamanda belgeseller, kolektif hafızanın görsel arşivleridir. Geçmişin izlerini ve tanıklıklarını kalıcı biçimde kaydederler.²² Renov, belgeselin geçmişin fiziksel ve simgesel kaydı olduğunu ifade eder. Bu yönüyle belgeseller, toplumların belleğini canlı tutar. Brian Winston ise belgeseli, belleği yeniden şekillendiren güçlü bir anlatı aracı olarak tanımlar ve bu yapımların hafıza üzerindeki etkisini vurgular. Belgeseller, geçmişe dair mevcut algıları dönüştürerek yeni bir toplumsal bellek inşa edebilirler.²³

Belgeseller, mekanları ve mekanların taşıdığı tarihi, görsel bir dil aracılığıyla belleğe taşımaktadırlar.²⁴ Pierre Nora’nın “hafıza mekanları” kavramı, belgesellerin mekanların bellekteki yerini nasıl güçlendirdiğini açıklamaktadır. Tarihi olayların geçtiği yerlerin belgesel aracılığıyla

²⁰ Patricia Aufderheide. *“Documentary Film: A Very Short Introduction.”* Oxford University Press, London 2007, s.17.

²¹ John Corner. *“Documentary Studies’: Dimensions of Transition and Continuity”, Oxford University Press, 2014, s. 15.*

²² Michael Renov. *“The Subject of the Documentary.”* University of Minnesota Press, 2004, s. 15.

²³ Brian Winston. *“Claiming the Real: The Documentary Film Revisited.”* BFI Publishing, London 1995, s.45.

²⁴ Nora. a.g.e., s.32

kaydedilmesi, bu mekanların toplumsal bellekte canlı kalmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte belgeseller, anma pratiklerini görselleştirerek geçmişin hatırlanması için güçlü bir zemin oluşturmaktadır.²⁵ Belgeseller, tarihî mekânları ve bu yerlerin taşıdığı anlamları görsel bir anlatım diliyle hafızaya taşır. Pierre Nora'nın "hafıza mekânları" (lieux de mémoire) kavramı, belgesellerin mekânların bellekteki yerine nasıl katkı sunduğunu açıklamada önemli bir çerçeve sunar. Tarihî olayların geçtiği yerlerin belgelenmesi, bu mekânların kolektif bellekte canlı tutulmasını sağlar. Aynı zamanda belgeseller, anma pratiklerini görselleştirerek geçmişin hatırlanması için güçlü bir zemin oluşturur.²⁶ Belgesel filmler, bireysel ve toplumsal bellekle olan bağımızı kuvvetlendiren görsel-işitsel anlatılardır. Tarihî olayların kaydedilmesi, hatırlanması ve anlamlandırılması süreçlerinde etkili rol oynarlar.²⁷ Ancak belgeseller yalnızca birer arşiv değil; aynı zamanda geçmişini bugünün bakış açısıyla yeniden yorumlayan, eleştiren ve dönüştüren anlatılar olarak değerlendirilmelidir.²⁸ Sözlü tarih kimi zaman "alternatif tarih" veya "resmî olmayan tarih" olarak adlandırılrsa da, asla yalnızca nostaljiye dayalı yüzeysel bir etkinlik değildir.

Dolayısıyla belgeseller, kişisel ve kolektif belleğin inşasında ve aktarımında hayati bir köprü görevi görmektedir. Bu yapımlar, üretildikleri dönemin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını doğrudan ya da dolaylı olarak yansıtarak, toplumların ortak hafızasının oluşumuna katkı sunarlar. Aynı zamanda bireysel anılar ve kişisel hafıza üzerinden geçmişin geleceğe taşınmasına aracılık ederler. Bu yönüyle belgeseller yalnızca sanatsal değer taşımaz; aynı zamanda geçmişin anlaşılmasında ve bugünden geleceğe uzanan tarihsel sürekliliğin sağlanmasında etkili bir araçtır. Toplumsal bellek, bir toplumun geçmişini nasıl hatırladığı, anlamlandırıldığı ve gelecek nesillere nasıl aktardığına dair kolektif bir bilinçtir. Maurice Halbwachs'ın da belirttiği üzere, bireysel hafıza toplumsal çerçeveler içinde biçimlenir; kolektif bellek ise bireysel belleğin ötesinde, bir toplumun ortak deneyimlerini ve değerlerini

²⁵ Connerton. a.g.e., s.27.

²⁶ Stephen Caunce. "Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi.", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001, s.11.

²⁷ Nichols. a.g.e., s.5-7.

²⁸ Arthur Clarke. "Childhood's End." Pan Macmillan, London 1990, s.121.

yansıtır.²⁹ Bu bağlamda, lakerda gibi geleneksel bir yiyecek, bir toplumun tarihsel, kültürel ve sosyal kimliğini anlamada önemli bir hafıza nesnesi olarak değerlendirilmektedir.

Sinop'un Kültürel Deniz Belleği

Sinop, Karadeniz'in kıyısında yer alan ve tarih boyunca önemli bir liman kenti olarak bilinen, yaklaşık 3 bin yıllık bir geçmişe sahip bir şehirdir. Coğrafi konumuyla tarih boyunca deniz ticaretinin merkezi olmuştur. Sinop'un balıkçılığa elverişli deniz ekosistemi, kentin hem ekonomik hem de kültürel yapısını şekillendirmiştir. Özellikle yerel balıkçılık faaliyetleri, yüzyıllardır kent kimliğinde merkezi bir rol oynamaktadır.

Sinop ve çevresi, tarih boyunca zengin bir kültürel ve sosyal yaşamın merkezi olmuştur. Antik dönemde bölge, özgür ve neşeli insanların yaşam sürdüğü bir coğrafya olarak öne çıkmıştır. İstefan (günümüzde Ayancık) ve Gerze (antik dönemde Carusa) gibi yerleşim yerlerinden elde edilen keresteler, gemi yapımında kullanılarak denizcilik faaliyetlerini desteklemiştir. Bunun yanı sıra, bölge şarap ve zeytinyağı üretiminde önemli bir merkez haline gelmiş, bu ürünlerin ticareti ve balıkçılık faaliyetleri ekonomik canlılığa katkı sağlamıştır. Bu unsurlar, Sinop'un antik çağdaki stratejik ve kültürel önemini pekiştiren temel dinamiklerdir.³⁰ Sinop, tarihsel ve coğrafi özellikleri itibarıyla denizle iç içe bir yaşam süren, balıkçılık faaliyetlerinin ön planda olduğu bir sahil kentidir. Bölgede avlanan deniz ürünleri çeşitliliği, kentin deniz kaynaklarına dayalı ekonomik ve kültürel yapısının bir yansımasıdır. Sinop sularında en çok avlanan balık türleri arasında Belemüt (Palamut), Şaki (Kalkan), İskorpit (Çarpan), Gaza, Çingirye (Karides), Pavurya (Yengeç), Gıraça (İstavrit), İskiri (Levrek), Sargan, Aker (Zargana) ve Hamsi yer almaktadır.³¹

1915 yılında sürgün olarak Sinop Cezaevi'ne gönderilen Refik Halit Karay, hapisanede kaleme aldığı "Şaka" adlı öyküsünde Sinop'un

²⁹ Mithat Sancar. "Geçmişle Hesaplaşma: Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne." İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 41.

³⁰ Yavuz Aytuğ, Halil Uçar. "Sinop'un Antik Dönem Ekonomik Faaliyetleri Üzerine Bir İnceleme." *Anadolu Araştırmaları Dergisi*, S.10, 2019, s. 48–64.

³¹ Nilgün Güneri, Yakup Erdem. "Sinop'ta Deniz ve Balık Kültürü." *Sinop Üniversitesi Kültür ve Turizm Sempozyumu Bildiri Kitabı*, C.2, 2019, s.535-536.

toplumsal ve mekânsal dokusunu ayrıntılı bir şekilde tasvir etmiştir.³² Karay, kentin gündüzleri hareketsiz ve sessiz bir görünüm sergileyen sokaklarını, akşam saatlerinde bambaşka bir atmosfere bürünmüş olarak betimler. Ona göre, kepenkleri yarı açık loş meyhaneler, boş dükkânlar ve sakin evlerle sessiz bir manzara sunan Sinop sokakları, akşamüstü balık tezgâhlarının kurulması ve isticiridye işportalarının dizilmesiyle hareketlenir. Bu dönüşümle birlikte, satıcıların bağırarak müşteri çekmeye çalışmaları, alıcıların hararetle pazarlık girişimleri ve yalınayak Rum çocukların pavurya satışı sırasında çıkardıkları sesler, kentin meydanını canlı ve dinamik bir pazar alanına dönüştürür. Karay'ın bu anlatımı, dönemin Sinop'una dair zengin bir sosyo-kültürel ve ekonomik perspektif sunmaktadır.

Sinop'un denizle olan bu yakın ilişkisinin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda dilsel ve kültürel açıdan da etkileri görülmektedir. Bölgede kullanılan terminoloji, denizcilik ve balıkçılıkla ilgili yerel ifadelerle zenginleşmiş, bu durum Sinop'un kendine özgü bir kültürel kimlik kazanmasına katkı sağlamıştır. Sinop'un denizle olan güçlü bağları hem tarihsel kaynaklarda hem de halkın yaşam biçiminde önemli bir yere sahiptir.

Lakerda Gelenegi ve Sinop'un Kültürel Mirası

Sinop'un denizle olan sıkı bağları, kentin tarihsel ve ekonomik yapısını belirleyen temel unsurlardan biridir. Özellikle palamut balığı (sarda sarda), bu geleneğe önemli bir yere sahiptir. Tuzlama ve lakerda yapımı, palamutun ekonomik değerini arttırırken aynı zamanda gastronomik mirasının korunmasını sağlamaktadır. Antik dönemlerden beri uygulanan bu yöntem, Sinop halkının denizle olan kadim ilişkisini ve bu ilişkinin sosyal yaşantıya etkilerini yansıtmaktadır. Lakerda, kültürel bir aktarım aracı olarak sadece gastronomik bir deneyim değil, aynı zamanda Sinop'un tarihsel sürekliliğini temsil eden bir gelenek olarak da değerlendirilmektedir.³³

Sinop mutfağına özgü geleneksel bir lezzet olan "lakerda", tarihsel süreç içerisinde özellikle Ermeni ve Rum topluluklarının kültürel katkılarıyla biçimlenmiştir. Lakerda, yalnızca bir yemek değil; aynı

³² Refik Halid Karay. "Memleket Hikayeleri." İnkılap Kitapevi, 2015, s. 75.

³³ Erdem. a.g.e., s. 580.

zamanda kuşaktan kuşağa aktarılan köklü bir kültürel miras niteliği taşımaktadır. Ermeni ve Rum topluluklarının zorunlu göçleriyle birlikte yaşanan toplumsal dönüşümlere rağmen, bu gelenek bellekteki yerini korumayı başarmış ve yaşatılmaya devam etmiştir.

Charles Perry (1993), *A View of the Levant: Particularly of Constantinople, Syria, Egypt, and Greece* adlı eserinde, yemek kültürünün yalnızca günlük yaşamın bir parçası olmadığını; aynı zamanda toplumsal belleğin taşındığı önemli bir araç olduğunu vurgulamaktadır.³⁴ Lakerda, Ermeni ve Rum mutfaklarının Anadolu yemek kültürüne kazandırdığı kalıcı miraslardan biridir. Osmanlı toplumunda görülen kültürel etkileşimler, hem Doğu Akdeniz uygarlıklarıyla hem de İslam dünyasıyla iç içe geçmiş çok katmanlı bir yapıyı yansıtmaktadır.³⁵

Bu kültürel aktarımın savaşlar ve zorunlu göçlerle kesintiye uğradığını belirten Ayşe Buğra (2007), *Cultural Memory and the Displaced Traditions* adlı eserinde, Ermeni ve Rum topluluklarının Anadolu'dan ayrılışının yalnızca demografik bir değişim değil; aynı zamanda zengin gastronomik miraslarının toplumsal bellekte eksik halkalar oluşturmalarına neden olduğunu vurgulamaktadır. Geleneksel yemeklerin korunması, kültürel hafızanın sürekliliği açısından büyük önem taşımaktadır. Lakerda gibi yemeklerin hazırlanması ve tüketimi, bu mirasın yaşatılmasına ve belleğin canlı tutulmasına katkı sağlamaktadır.

David Sutton (2001), *Remembrance of Repasts: An Anthropology of Food and Memory* adlı eserinde gastronomiye farklı bir perspektiften yaklaşarak, yemek kültürünün geçmişin izlerini taşıdığını ve bu mirasın korunmasının aynı zamanda geçmişe bir saygı duruşu anlamına geldiğini ifade etmektedir. Sutton'a göre, yemekler yalnızca tat duyusuna hitap eden unsurlar değil; aynı zamanda toplumsal belleğin aktarımında önemli birer araçtır.

³⁴ Perry Charles. "A View of the Levant: particularly of Constantinople, Syria, Egypt, and Greece." Ecco Print Editions, 2014, s.12.

³⁵ Suraiya Faroghi. "Osmanlıda Kentler ve Kentliler." Tarih Vakfı Yayınları, 2005, s.24.

Bir toplumun geleneksel kültürünü yaşatma çabası, toplumsal belleğin sürekliliğine yapılan bir yatırımdır. Pierre Nora ³⁶, *hafıza mekânları* kavramıyla, belirli nesne ve uygulamaların—örneğin lakerda gibi bir yemeğin—geçmiş ile bugün arasında bağ kurduğunu öne sürmektedir. Bu bağlamda, lakerda yapımının sürdürülmesi, kültürel hafızanın aktarımına hizmet eden bir pratik olarak değerlendirilebilir. Lakerda, yalnızca bir tat değil; aynı zamanda bir anlatı, bir tarih ve bir kimlik barındırmaktadır. Onun hazırlanışı ve paylaşımı, bu tarihî anlatının canlı tutulmasına katkı sağlamaktadır.

Buzda Değil Tuzda Balık Belgeselinin Bir Kültürel Sembol Olarak Önemi: Tuzlu Balığın Hafızası

Lakerda günümüzde Sinop'ta unutulmaya yüz tutmuş, çok az evde hazırlanan, nadir balıkçılarda satılan ya da çok az meyhanede meze olarak sunulan bir deniz ürünüdür. Bu durum artık avlanan balıkların uzun zaman buzhanelerde muhafaza ediliyor olmasıyla ve kültürel aktarımın çeşitli nedenlerle kesintiye uğramasıyla açıklanabilir. Son yıllarda Sinop'ta ilk olarak 2018 yılında her yıl düzenli olarak Sinop Lakerda Festivali düzenlenmeye başlanmış ardından *Sinop Ticaret ve Sanayi Odası* öncülüğünde yürütülen çalışmalar sonucu 2023 yılında Sinop Lakerda'sı Türkiye'de coğrafi işaret tescili alan "ilk deniz ürünü"³⁷ olmuştur. Bu gelişmeler, lakerdayı bölgesel bir sembol olarak ön plana çıkarmıştır ve "Buzda Değil Tuzda Balık" belgeselinin yapımına finansal olanaklar sağlamıştır. Belgeselle birlikte, Sinop'luların kimliğinde var olan lakerda yapım geleneği yeniden görünür kılınmıştır.

Yine son yıllarda Sinop'ta yapılan arkeolojik kazılara bakıldığında, lakerda türevi tuzlu balıkların kökeninin günümüzden binlerce yıl öncesine kadar gittiği görülmektedir. Bilimsel çalışmalara göre Antik Çağ'da Karadeniz kıyılarından ilk ihraç edilen mallardan biri tuzlu balık olmuştur. ³⁸ Sinop'ta uzun yıllardır süren kazılarda bronz ve demir çağı mezarlarından, arkeologlar tuzlu ve kurutulmuş balık kalıntısı içeren pitöz (büyük saklama amforaları) bulmuşlardır. ³⁹ Sinop Kültür ve Turizm

³⁶ Nora. a.g.e., s.47

³⁷ Türkiye Patent Kurumu Coğrafi İşaretler Portalı verileri: turkpatent.gov.tr

³⁸ Morgül, Tan. 2020. "Lakerda'nın Kökenine Dair." Mızanplas, 1 Eylül 2020.

³⁹ Akurgal, Ekrem. 1956. "Sinop Kazıları." Türk Arkeoloji Dergisi 6: 48–62.

Derneği'ne göre bu bulgular ⁴⁰, bölgedeki tuzlu balık üretiminin MÖ 1000'lere, hatta 3000 yıl öncesine kadar gidebileceğini gösterir. Bu bağlamda lakerda, Anadolu'da binlerce yıllık bir teknik ve kültürel birikimin bugünkü izidir. Bu izi sanatta, edebiyatta ve belleğimizde izlediğimizde karşımıza ilk olarak Nişanyan Sözlüğü ⁴¹ çıkmaktadır. "Lakerda" Yunanca lakérda (λακέρδα) kökünden gelir ve "palamut veya orkinos tuzlaması" anlamını vurgular. Lakerda geleneği, hem İstanbul Boğazı'nın balık kültürü içinde hem de Karadeniz'in kıyı toplumlarında uzun geçmişli bir pratiktir. Eski Bizans ve Osmanlı kaynakları, Haliç ve Karadeniz'de bolca görülen palamutları tuzlama biçiminden söz eder. Örneğin Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde ⁴² lakerda, uskumru ve palamutun tuzda saklama yöntemiyle ilgili terimlerle birlikte anılır. Cumhuriyet sonrası dönemde lakerda, özellikle İstanbul'da ve Sinop'ta rakı sofralarının gözdesi haline gelmiş; meyhanelerde beyaz peynir, roka gibi mezelerle birlikte çilingir sofrasının ayrılmazı sayılmıştır. Bu bağlamda "rakı mezeleri" üzerine yapılan çalışmalar, mezelerin çeşitliliğini vurgularken lakerdanın rakı yanında vazgeçilmez bir öğe olduğunu kaydetmektedir. ⁴³

Halk Anlatılarında ve Modern Şiirde Lakerda

Lakerda, sadece mutfak kültüründe değil, sözlü edebiyat ve şiirde de yer bulmuştur. Eski Rum halk şairi Ioannes Prodromos ⁴⁴ (13. yüzyıl) şiirinde lakerdayı, zenginliğin göstergeleri arasında saymaktadır: "Bir zanaat öğrenip usta olaydım, / Dolabım ekmek, şarap, lakerda... / Palamut yemekleriyle taşacaktı daima". Nazım Hikmet ise 1962'de Paris'te Abidin Dino'nun evindeki kurulan sofrayı tasvir ederken İstanbul'dan getirilen lakerda, midye dolması, kirli hanım peyniri gibi

⁴⁰ Life Haber Ajansı. 2024. "Sinop'tan Balıkla Tuzun Dansı: 3000 Yıllık Lezzet Masalı." Life Haber Ajansı, 1 Temmuz 2024.

⁴¹ Nişanyan, Sevan. "lakerda." Nişanyan Sözlük, 2002– (elektronik). Erişim tarihi: 6 Mayıs 2025.

⁴² Nişanyan, Sevan. "meyhane." Nişanyan Sözlük, 2002– (elektronik). Erişim tarihi: 6 Mayıs 2025.

⁴³ Acehan, Abdullah. 2018. "Yenileşme Dönemi Türk Şiirinde Bir Mekân Olarak Meyhane." Uluslararası Folklor Akademi Dergisi 1 (3): 375–408.

⁴⁴ Bozis, Sula. İstanbul Lezzeti: İstanbullu Rumların Mutfak Kültürü. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

meze ve tatlarla bakarak “Yüzer bacaların üstünde... / ölümsüz dostlukların gemisi” demiş ve o anın büyüsunü yansıtmıştır.⁴⁵

Sinop’ta Ermenilerin belleğinde hala lakerdanın yaşadığını ifade eden Agos gazetesi yazarı Levon Bağış,⁴⁶ “yurtdışına çıkan hemen her insanın özlem listesinin başında lakerda vardır. Bu durum, nostalji kuramlarında sözü edilen “kaybolmuş aidiyet duygusu”yla örtüşür. Svetlana Boym’un⁴⁷ restorative (geri döndürmeci) nostalji kavramına göre diaspora, kaybettiği yaşadığı coğrafyayı anımsamak için somut sembollere sarılır. Lakerda bu anlamda “evin bir parçası” olarak işlev görür. Öte yandan yansıtıcı nostalji, geçmişin kırıntılarıyla duygusal bir ilişki kurar. Lakerda sevgisi de bu tür duygusal nostaljiyle edebi anlatımlarda kendine yer bulur.

Caner Özdemir’in yönettiği *Buzda Değil Tuzda Balık* adlı belgesel, yalnızca lakerdanın yapımını anlatmakla kalmaz; izleyiciyi nostalji, aidiyet, kimlik ve yerlilik duyguları etrafında harekete geçirir. Bu yönüyle belgesel, Nichols’un tanımladığı “performatif anlatım kipinin” öğelerini taşır: Duygulara hitap eden, izleyiciyi anlatının bir parçası kılan, bellekle doğrudan temas kuran bir anlatı yapısı oluşturur.⁴⁸ Belgesel, sözlü tarih anlatılarını, üretim sürecini ve kişisel hafızayı harmanlayarak bireysel bellek ile toplumsal bellek arasında bir köprü kurar.⁴⁹ Lakerda geleneği, Sinop’un somut olmayan kültürel mirasının ayırt edici unsurlarındandır. UNESCO’ya⁵⁰ göre “bir topluluğun, grubun veya bazı durumlarda bireylerin kültürel miraslarının parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler ve beceriler” somut olmayan kültürel miras kapsamına girmektedir. Bu tanım doğrultusunda, sözlü anlatımlar (destanlar, efsaneler vb.), gösteri sanatları, toplumsal ritüeller ve doğa/evren bilgisi gibi unsurlar mirası oluşturur. Somut

⁴⁵ Hikmet, Nâzım. “Yüzer Bacaların Üstünde Dino’ların Tavan Arası.” 1962. Şiirler ve Anılar. Derleyen: Memet Fuat. İstanbul: Adam Yayınları, 1990.

⁴⁶ Bağış, Levon. “Lakerda Hasreti.” *Agos*, 30 Ekim 2020. <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24658/lakerda-hasreti>.

⁴⁷ Boym, Svetlana. 2001. *The Future of Nostalgia*. New York: Basic Books.

⁴⁸ Nichols, Bill. *Introduction to Documentary*. 3rd ed. Bloomington: Indiana University Press, 2017.

⁴⁹ Clarke, David. *The Cinematic City*. London: Routledge, 2012.

⁵⁰ UNESCO. *What is Intangible Cultural Heritage?* Accessed May 6, 2025. <https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-00003>.

olmayan miras, kuşaktan kuşağa aktararak topluluklara kimlik ve süreklilik duygusu kazandırır. Özellikle geleneksel yemekler, doğa ile ilgili bilgi ve uygulamalar kategorisinde yer alır. Bu bağlamda Sinop lakerdası, nesiller boyunca aktarılmış bir beslenme pratiği olarak bu tanıma girer. Bu çerçevede, Sinop lakerda geleneği geleneksel yemek pratiği olarak değerlendirilir. Belgesel, tuzda balık üretim sürecini ve sofradaki yerini belgelerken, bu ritüelin kültürel bir aktarım olduğunu vurgular. Lakerda hem maddi bir alışkanlık hem de sembolik bir değerdir. UNESCO tanımı da belirtir ki somut olmayan miras, topluluklara kimlik ve devamlılık duygusu verir. Buzda Değil Tuzda Balık, lakerdayı Sinopluların kimliğini besleyen bir miras unsuru olarak temsil ederek, bu geleneğin kolektif bellekteki yerini görünür kılar.

Bellek kavramı bu noktada önem kazanır. Toplumsal bellek, geçmişten gelen birikimlerin diğer kuşaklara aktarılmasıyla anlam kazanır; geçmişle gelecek arasındaki köprüdür. Belgesel, lakerdanın hikâyesini yeniden canlandırarak bu köprüyü güçlendirir. Yani film aracılığıyla, geçmişteki lakerda pratiklerine dair anılar günümüze taşınır ve toplumsal bellekte sabitlenir. Bu süreç, hem maddi bir ürün olan balığı hem de onu üreten emeği simgeler hâle getirir. Lakerda, yalnızca bir gastronomik öğe olarak değil, aynı zamanda Sinop’un tarihsel kimliğini taşıyan sembolik bir unsur olarak düşünülmelidir. Pierre Bourdieu, toplumsal yapıyı açıklarken “habitus”, “sermaye” (ekonomik, kültürel, sosyal, sembolik) ve “alan” kavramlarına dayalı bütüncül bir teori geliştirir. Habitus, Bourdieu’ya göre bir eğitilmiş bedenleşmiş hafıza gibidir: bireyin içinde yaşadığı sosyal çevreden edindiği kalıcı eğilimler, duyuş-işleyiş biçimleri ve bedensel tutumlar bütünü olarak tanımlanır.⁵¹ Habitus, “toplumun birikiminin kişilere yerleşik eğilimler biçiminde aktarıldığı yol” olarak özetlenebilir. Bu eğilimler, düşünce, algı ve pratiklerde kökleşmiş olup bilinçdışı çalışır: Bourdieu, bu durumu “ayırt edici pratiğin mantığı” veya “pratik duyum” kavramlarıyla açıklar. Nitekim Bourdieu, insanları “açık bir şekilde akıl yürüterek hareket eden özne” değil, sosyal konumlarıyla biçimlenmiş eğilimler aracılığıyla davranan birer faal olarak görür. Ona göre eylemler çoğunlukla ön-farkında olmadan, “pratik ustalık” ile gerçekleştirilir ve bu yetkinlik,

⁵¹ Wacquant, Loïc. “Habitus.” In *International Encyclopedia of Economic Sociology*, edited by Jens Beckert and Milan Zafirovski, 315–319. London: Routledge, 2005.

toplumsal öğrenme süreciyle bedene kazınmış bir bilgiyi temsil eder. Bu yüzden Bourdieu ⁵², habitusu “unutulmuş öğrenmeler” olarak niteler ve kişilerin duyuşal katılarının içinde sakladıkları toplumsal deneyimlerin kalıcı izleri olarak tanımlar. Sinop’un binlerce yıllık denizcilik ve balıkçılık tarihinin mirası olan lakerda, yalnızca Rum ve Ermeni mutfak kültürlerinin değil, aynı zamanda bu toplulukların da belleğinde yer etmiş bir üründür.

Sofra estetiği açısından bakıldığında, rakı-lakerda sofrası kentli bir yaşam tarzını işaret eder. Pierre Bourdieu’nun kültürel sermaye teorisine göre, yeme-içme tercihleri sınıf kimliğini pekiştirir; lakerda ve meyhane sofraları da Türk orta-üst sınıflarının seçkin tatları arasında kodlanmıştır. Geleneksel meyhanede ⁵³ paylaşılan lakerda-tabakları, dostluk ve ortak anı kurma pratiği olarak algılanır. Bu yönleriyle “tuzlu balığın hafızası”, sadece lezzetle değil, geçmişe özlemi, paylaşılan kolektif anıları ve sofrası kültüründeki ayrıntıları da içerir. Kuşaklar boyu hatırlanan ve hatırlatan bu lezzet, bir bakıma zamanın duvarlarına işlenmiş kültürel bir yazıt gibidir. Sofralar kurulur, sofrası etrafında hafızalar tazelenir, lakerda ise hep masanın baş tacıdır.

“Buzda Değil Tuzda Balık” belgeselinin yapıma amacı neredeyse kaybolmaya yüz tutan lakerdanın bellekteki izini yakalayıp, belgelemek ve gelecek kuşaklara aktarmaktır.

Bu amaçla hazırlanan Caner Özdemir’in yönettiği “Buzda Değil Tuzda Balık” (2024) belgeseli, Sinop’un çok eski bir geleneği olan lakerdanın hikâyesine odaklanmaktadır. Yapım, Sinop Kültür ve Turizm Derneği iş birliğiyle gerçekleştirilmiş olup, Sinop’un 3000 yılı aşan balıkçılık geleneğini ve lakerdanın meze kültürüne dönüşümünü anlatmaktadır. Film, tamamlandıktan sonra ulusal ve uluslararası festivallerde gösterime sunulacak şekilde planlanmıştır. Bu durum belgeselin tanıtım işlevini işaret etmektedir. 2023 yılında Sinop Lakerda’sı Türkiye’de coğrafi işaret tescilli alan “ilk deniz ürünü” ⁵⁴ olmuştur. Lakerda belgeselle birlikte yalnızca geleneksel bir gastronomik ürün değil, aynı

⁵² Bourdieu, Pierre. *Outline of a Theory of Practice*. Translated by Richard Nice. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.

⁵³ Erdinçli, İhsan. 2023. “16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Osmanlı İstanbul’unda Meyhane Mezeleri ve Yiyecekleri.” *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi* 42 (73): 151–80.

⁵⁴ Türkiye Patent Kurumu Coğrafi İşaretler Portalı verileri: turkpatent.gov.tr

zamanda ulusal düzeyde tanınmış bir kültürel değer haline gelmiştir. Türk Patent ve Marka Kurumu tarafından verilen bu tescil, hem yerel bilgi ve becerilerin korunmasını garanti altına almakta hem de lakerdanın kültürel kimliğinin temsili bir aracı olarak değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Bu gelişme, kültürel mirasın yalnızca geçmişin izlerini taşımakla sınırlı olmadığını; aynı zamanda günümüzün kültürel politikaları ve ekonomik stratejileri içinde yeniden konumlandırıldığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla coğrafi işaret, yalnızca bir etiket değil; kültürel bir meşruiyetin, yerel üretim bilgeliğinin ve sembolik değerlerin hukuki zeminde kabul görmüş ifadesidir. Sinop lakerdası örneğinde olduğu gibi, bu tür tesciller yerel toplulukların tarihsel belleğini ve üretim pratiklerini görünür kılmakta; aynı zamanda kentlerin kültürel markalaşma süreçlerine doğrudan katkı sunmaktadır. Coğrafi işaret tesciliyle birlikte lakerda, yerelliğin ve özgünlüğün göstergesi olarak kent markalaşmasının bir aracı haline gelmiştir. Sinop Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Salim Akbaş'ın ifadelerinde de görüldüğü üzere, bu ürün artık "kentimizin tanıtım değeri"dir.⁵⁵ Belgesel film bu tanıtım değerini ve kültürel geleneği sinematik bir bellek metni oluşturacak biçimde bütünleştirilmiştir.

Sinopale Bienali ve Lakerdanın Sanatsal Temsili

Tüm bu nedenlerle, lakerda ve ona odaklanan belgesel, yalnızca bir yöresel lezzet ya da sanatsal malzeme değil; kültürel, tarihsel ve sosyolojik bir belge işlevi görmektedir. Lakerda, bireysel anlatıları kolektif hafızaya bağlayan; mekânı zamanla ilişkilendiren ve geçmiş estetik formlarda bugüne taşıyan bir kültürel sembole dönüşmüştür. Bu yönüyle belgesel çalışmanın merkezine lakerdayı yerleştirilmesi sanatsal faaliyetlerde bu geleneğin işlenmesine yeni kapılar açmıştır.

Sinopale, 2006 yılından bu yana aralıklarla düzenlenen, disiplinlerarası çağdaş sanat bienalidir. "Sanat yoluyla sosyal dönüşüm"⁵⁶ ilkesini benimseyen Sinopale, Türkiye'nin Karadeniz kıyısında yer alan Sinop kentini bir çağdaş sanat mekânı olarak yeniden düşünme çabasıyla şekillenmiştir. Bienalin ana amacı; tarih, toplumsal hafıza, yerel bilgi, gündelik hayat pratikleri ve doğayla ilişkili kültürel kodları

⁵⁵ Sinop Ticaret ve Sanayi Odası basın toplantısı bildirimi sinoptso.org.tr

⁵⁶ *Sinopale Manifestosu*, 2021

sanatsal üretim aracılığıyla görünür kılmaktır. Bu yönüyle Sinopale, yalnızca bir sanat sergisi değil; aynı zamanda mekâna özgü bellek ve kimlik politikalarının tartışıldığı bir kültürel etkileşim platformudur.

Lakerda, Sinopale kapsamında zaman zaman doğrudan veya dolaylı biçimde sanatçıların işlerinde yer bulan bir yerel üretim imgesi olarak ortaya çıkmaktadır. Lakerda, yalnızca gastronomik bir unsur değil; aynı zamanda tuz, ağ, deniz, fıçı, emek, zanaat ve koruma gibi temalar üzerinden Sinop'un sosyo-kültürel belleğinde yer etmiş çok katmanlı bir kavramdır. Sinopale'de yer alan bazı sanatçılar, özellikle bu yerel üretim döngüsünü estetik bir dille yeniden yorumlamıştır. Tuzlama ve kurutma gibi işlemler, hem bir zamanın sabitlenmesi (preserving time) hem de yok olmanın ertelenmesi gibi metaforlarla kavramsallaştırılmıştır.

Örneğin “Sinopale 9”⁵⁷ kapsamında düzenlenen “Lakerda Festivali Etkinlikleri” sırasında, bazı sanatçılar balıkçı kadınların lakerda yapım sürecindeki deneyimlerini video art ve fotoğraf yerleştirmeleriyle görselleştirmiştir. Bu tür çalışmalar, yalnızca ürünün kendisini değil; üretim sürecini, bilgiyi aktaran kuşakları ve üretim mekânlarını da estetik temsilin bir parçası haline getirmiştir. Aynı zamanda lakerda yapımında kullanılan ahşap fıçılar, metal süzgeçler, kesme tahtaları gibi araçlar, bienalde görsel hafıza nesnesi olarak değerlendirilmiş; sergileme biçimleriyle adeta birer ikonik artefakta dönüşmüştür.

Lakerda teması, Sinopale içinde mekânla ilişkili sanatsal düşünmenin bir parçası olarak ele alınmıştır.⁵⁸ Sinop'un liman kent kimliği, geçmişten bugüne taşınan balıkçılık geleneği ve kültürel üretim pratikleri ile sanatçılar arasında yaratıcı bir diyalog kurulmuştur. Bu diyalog sürecinin başlangıcı “Buzda Değil Tuzda Balık” belgeseli olmuştur. Sinopale Bienali, lakerdanın kültürel bellekteki yerini sanatsal ifade biçimlerine dönüştürerek hem yerel halk hem de dış izleyiciler için çok katmanlı bir temsil üretmektedir. Bu tür sanat pratikleri, lakerdanın yalnızca sofraya ait bir lezzet değil; aynı zamanda tarihsel sürekliliğin,

⁵⁷ Istanbul Foundation for Culture and Arts. Sinopale: International Sinop Biennial Catalogs (2006–2021). Istanbul: IKSIV Publications, 2021.

⁵⁸ Can, Ayşe Orhun. “Sanatın Mekânla Diyalogu: Sinopale Bienali Üzerine.” *Sanat ve Tasarım Dergisi* 15, no. 2 (2021): 45–58.

emeğin ve kültürel aidiyetin sembolü olarak da işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Buzda Değil Tuzda Balık Belgeselinin Türü ve Görsel-Anlatı Özellikleri

“Buzda Değil Tuzda Balık” belgeseli, belgesel sinemanın temel ilkelerine uygun olarak kurgulanmıştır. Gerçek mekanlarda, temel olarak gözlemci bir üslupla çekilen filmde, lakerda üretiminin aşamalarını ve geçmişe dair anlatıları birebir kamera önüne taşınmıştır. Yönetmen Özdemir’in ifadesine göre çalışma, küçük bir ekip tarafından hazırlanmış ve teknik unsurlar (ses, ışık, kurgu) yönetmen ile yardımcıları tarafından doğrudan yürütülmüştür. Filmde olay örgüsü, monoton bir anlatım yerine topluluğun kendi sesiyle verilmektedir. Bu bağlamda belgeselin gastronomi teması ön plana çıkarılmış; yapımcılar, lakerdanın yapım süreci ve sofradaki yeri gibi gerçekçi unsurları işlenmiştir. Filmin yönetmeni ile yapılan sözlü tarih görüşmesinde Özdemir, çalışmanın “gastronomi belgeseli” olarak özgünlüğünü vurgulayarak, konunun Sinop’un kadim kültürünün bir kesiti olarak ele alındığını belirtmiştir. Bu yaklaşım, belgeselin kültür aktarıcı bir işlev de üstlenmesine imkân vermiştir. Sonuç olarak film, geleneksel lakerdanın hazırlık safhalarını, lakerda yapan insanların deneyimlerini ve tüketim ritüellerini belgeleyerek izleyiciye görsel-işitsel bir aktarım sunmaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, bireylerin, grupların ya da toplulukların belirli bir olguyu nasıl algıladığını, anlamlandırıldığını ve deneyimlediğini derinlemesine anlamayı amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır.⁵⁹ Benimsenen yöntem ve desene uygun olarak metin analizi tekniği kullanılmıştır.

Araştırmanın temel verilerini, Caner Özdemir’in yönetmenliğini yaptığı “Buzda Değil Tuzda Balık” lakerda belgeseli oluşturmaktadır. Belgeselin “3005. Lakerda Festivali” ve “Lakerda Yapmayı Kimden Öğrendin” bölümleri, toplumsal bellek ile bireysel bellek arasındaki ilişki bağlamında analiz edilmiştir. Analiz sürecinde, belgeselde yer alan

⁵⁹ John W. Cresswell. *“Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches.”* SAGE Publications, 2018, s.118.

metinler Python tabanlı nitel veri analizi araçlarıyla işlenmiş ve tematik kodlama yöntemi uygulanmıştır.

Veri Analizi Süreci

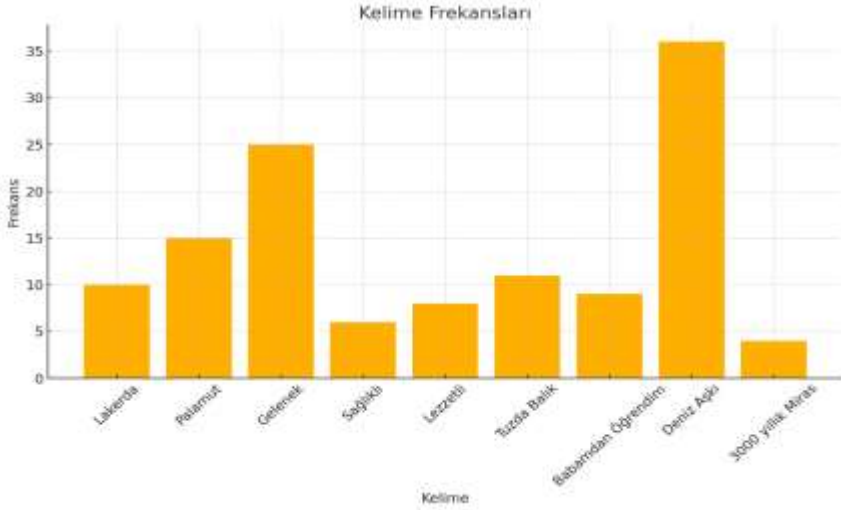
Veri Toplama: Araştırma kapsamında, belgeselin ilgili bölümleri çözümlenmiş ve yazılı metin formatına dönüştürülmüştür. Belgeselde geçen ifadeler, toplumsal ve bireysel bellekle ilişkili temalar doğrultusunda incelenmiştir. **Kodlama ve Tematik Analiz:** Çalışmada, veri analizi için Python programlama dili kullanılmıştır. Doğrudan kodlama yöntemi ile belgeseldeki ifadeler toplumsal bellek, bireysel bellek, gelenek, kültürel aktarım ve gastronomi temaları doğrultusunda kategorize edilmiştir. Python'un metin işleme kütüphaneleri ve kelime frekans analiz araçları kullanılarak metin içerisindeki "Toplumsal Bellek ve Kültürel Aktarım", "Gastronomi ve Kimlik", "Bireysel ve Kolektif Hafıza Etkileşimi", "Deniz Kültürü ve Sürdürülebilirlik" temaları belirlenmiştir. **Kelime Frekansı ve Anahtar Kelime Analizi:** Metinlerde geçen sık kullanılan kelimeler (örneğin, "bellek", "lakerda", "kültür", "gelenek") kelime bulutu ve kelime frekansı teknikleriyle görselleştirilmiştir. Belgeselde sıkça tekrarlanan ifadeler, toplumsal bellek bağlamında anlamlandırılarak analiz edilmiştir.

Bağlamsal Çözümleme: Çalışma sürecinde, belgeseldeki ifadeler bağlam içerisinde değerlendirilmiş, bireysel ve toplumsal bellek arasındaki etkileşim detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Kelime Bulutu Modellemesi

Çalışmada "Buzda Değil Tuzda Balık" belgesel metinlerinden elde edilen veriler ışığında belgeselde yapılan röportajlarda en çok vurgu yapılan sözcüklerin neler olduğu araştırılmıştır. Sinoplular hangi kelimelerle görüş ve düşüncelerini ifade etmişlerdir sorusuna yanıt aranmıştır. Bu bağlamda, Buzda Değil Tuzda Balık belgeselinin "3005. Lakerda Festivali" bölümü analiz edildiğinde Şekil 1 ve Şekil 2 olarak adlandırılan kelime bulutları ortaya çıkmıştır. Kelime bulutu Python programının sunduğu görsel veri analizi sonuçlarından biridir. Verileri analiz ederek, belgesel konuşmalarında en çok vurgu yapılan sözcükleri seçmekte ve görsel olarak çeşitli renklerle ve önem sırasına eş oluşturduğu yazı font büyüklükleriyle sunmaktadır. Kelime bulutunun

ortasında yer alan kelime frekansı en yüksek olan kelimedir. Tablo 2’de ise belgesel metninde geçen kelimelerin frekans tablosu düzenlenmiştir.

Tablo 2: Buzda Değil Tuzda Balık Belgeseli, Kelime Frekansı Analizi

Buzda Değil Tuzda Balık belgeselinde geçen kelimeler ve frekanslarına göre oluşturulan tabloda şunlar ön plana çıkmaktadır:

- **Kelime Frekansı Grafiği:** Kelimeler sıklıklarına göre sıralanmıştır. Bu grafik, hangi kelimenin belgeselde daha baskın olduğunu net bir şekilde gösteriyor.

- **Kelime Bulutu:** Kelimeler, frekanslarına bağlı olarak görsel bir bulut halinde sunulmuştur. Daha sık kullanılan kelimeler ("Deniz Aşkı" ve "Gelenek") olarak ön plana çıkmış ve daha büyük boyutlarda görünmektedir.

Şekil 1: Tuzda Değil Buzda Balık Belgeseli, Seslendirme Metninin Kelime Bulutu

Maurice Halbwachs'a göre, toplumsal bellek ve bireysel bellek arasında sıkı bir etkileşim bulunmaktadır.⁶⁰ Bireysel bellek, belirli hatıraları doğrulamak, anlamlandırmak ve kimi zaman da eksik kısımları tamamlamak amacıyla kolektif belleği bir referans noktası olarak kullanabilir. Bu durum, bireysel belleğin toplumsal çerçeveler içinde şekillendiğini ve bireylerin geçmiş deneyimlerini bu kolektif çerçeve aracılığıyla yorumladığını göstermektedir.

⁶⁰ Halbwachs. a.g.e., s.46

Şekil 2: Tuzda Değil Buzda Balık Belgeseli, Seslendirme Metninin Kelime Bulutu

Buzda Değil Tuzda Balık belgeselinin “Lakerda Yapmayı Kimden Öğrendin” bölümü analiz edildiğinde ise Şekil 3 olarak adlandırılan kelime bulutları ortaya çıkmıştır.

Şekil 3: Kimden Öğrendin Sorusuna Cevap Verilen Röportajlar Metnlerinin Analizi Kelime Bulutu

Tarih ve Kültürel Kökenlerin Belgeseldeki Yansımaları

Belgeselde sıklıkla kullanılan "Dedemden", "Annanemden", "Ermenilerden" ve "Rumlardan" gibi ifadeler, tuzlama balık yapımının derin tarihi ve kültürel bağlarını gözler önüne sermektedir. Bu kelimeler hem bireysel hem de toplumsal hafızada yer etmiş olan bir geleneğin çok katmanlı yapısını anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Tuzlama balık üretim süreci, yalnızca bir gastronomi pratiği değil, aynı zamanda tarihsel, kültürel ve etnik bir aidiyetin göstergesidir. Ayrıca geleneğin yalnızca toplumsal bir değer olarak değil, aynı zamanda bireysel bir miras unsuru olarak yaşatıldığını belgesel ortaya koymaktadır. Aile içinde aktarılan bilgiler ve pratikler, bu geleneğin sürekliliğini sağlayan birincil unsurlar arasında yer almaktadırlar. Bu durum, geleneğin geçmişten günümüze bir tür "ustadan çırağa" ilişkisinin modern bir yansıması olarak değerlendirilebilmektedir.

İfade edilen unsurlar, tuzlama balığın kökenlerinin yalnızca bir bölge ya da toplulukla sınırlı kalmadığını, aksine çok kültürlü bir tarihsel zemine dayandığını ortaya koyar. Ermeni ve Rum topluluklarının isimlerinin zikredilmesi, bu geleneğin Anadolu coğrafyasındaki tarihsel mirasının izlerini sürmek için önemli veriler sunmaktadır. Bu bağlamda, tuzlama balık yapımının, farklı kültürel gruplar arasında bilgi ve pratik aktarımı yoluyla yayıldığı ve her topluluğun bu geleneğe kendi kültürel yorumunu kattığı söylenebilmektedir.

Ayrıca, bu kelimeler aracılığıyla, kültürel etkileşimlerin yemek pratikleri üzerindeki etkisi daha belirgin hale gelmektedir. Ermeni ve Rum topluluklarının isimlerinin metinde yer alması, bu grupların tuzlama balık yapımındaki tarihsel katkılarını vurgulamakla kalmaz; aynı zamanda gastronomik bir geleneğin sınırları aşarak nasıl evrenselleşebileceğini de gösterir. Bu durum, ortak bir coğrafyada yaşayan toplulukların, birbiriyle etkileşim içinde nasıl bir kültürel alışveriş gerçekleştirdiğini anlamak açısından önemli bir bağlam sunmaktadır.

"Üniversiteden" ve "Youtube'dan" gibi ifadeler, bu geleneğin yalnızca aile içinde değil, aynı zamanda akademik ve dijital platformlarda da öğrenildiğini göstermektedir. Bu durum, geleneğin sürdürülebilirliği ve geleceğe aktarılması konusunda önemli bir bulgu sunmaktadır.

Deniz Kültürü ve Sürdürülebilirlik

Belgeselde yer alan "Denize olan aşkımdan" ifadesi, insan ve deniz arasındaki derin ve çok boyutlu ilişkiyi ifade etmek için anlamlı bir metafor olarak kullanılmaktadır. Bu ifade, yalnızca bir bireyin kişisel tutkusunu ve sevgisini değil, aynı zamanda denizin kültürel, ekonomik ve toplumsal hayatta oynadığı merkezi rolü de vurgulamaktadır. Denizle kurulan bu bağ, tarih boyunca farklı medeniyetler için yalnızca bir geçim kaynağı değil, aynı zamanda bir yaşam biçimi ve kimlik unsuru olarak şekillenmiştir.

Şekil 4: Buzda Değil Tuzda Balık Belgeseli, Kelime Bulutu

"Denize olan aşk" ifadesi, deniz kültürünü anlamak için bireysel deneyimlerin nasıl kolektif bir kimliğe evrilebileceğine işaret etmektedir. Sinop'ta deniz, tarih boyunca insanlık için hem ekonomik bir kaynak hem de kültürel bir sembol olmuştur. Balıkçılık, tuzlama teknikleri ve deniz ürünleri tüketimi gibi pratikler, yalnızca beslenme alışkanlıklarını değil, aynı zamanda toplulukların yaşam tarzlarını da şekillendirmiştir. Bu bağlamda, belgeseldeki ifade, bireysel bir sevginin ötesine geçerek, bu geleneklerin kültürel sürdürülebilirlik açısından ne kadar değerli olduğunu ortaya koymaktadır.

Deniz kültürü, bireyler ve topluluklar için fiziksel olduğu kadar duygusal bir alan da sunar. Deniz, kimi zaman bir geçim kaynağı kimi zaman da bir ilham kaynağı olarak insan yaşamında yer edinmiştir. "Denize olan aşkımdan" ifadesi, denizle kurulan bu ilişkinin bireysel

tutku ve hayranlık boyutunu açığa çıkarırken, aynı zamanda bu ilişkinin bir kültür pratiği olarak sürekliliğini de göstermektedir. Özellikle tuzda balık yapımı gibi geleneksel yöntemler, denizin sağladığı kaynakların korunması ve değerlendirilmesi konusundaki yerel bilginin nesilden nesile aktarılmasında önemli bir araç olma özelliği göstermektedir.

Ayrıca, deniz kültürü, coğrafi ve çevresel bağlamda da güçlü bir bağ kurmayı gerektirmektedir. Denizle iç içe yaşayan bireylerin, doğal kaynaklara karşı geliştirdikleri duyarlılık, sürdürülebilirlik tartışmalarında merkezi bir öneme sahiptir. "Denize olan aşk" ifadesi, bu çevresel farkındalığın duygusal bir yansıması olarak değerlendirilebilmektedir. Bu sevgi, yalnızca denizden alınan faydanın değil, aynı zamanda ona duyulan saygının ve bağlılığın da bir göstergesidir.

Gastronomi ve Kimlik

Buzda Değil Tuzda Balık Belgeseli, belgesel sinemanın temel anlatım kiplerinden şiirsel ve performatif kipleri ustalıkla bir araya getirerek özgün bir sinematografik deneyim sunmaktadır. Şiirsel kipin belirgin unsurları olan ritmik düzenlemeler ve görsel ilişkilendirmeler, belgeselin estetik yapısını oluşturarak izleyiciyi görsel bir yolculuğa çıkarırken, performatif kipin temel özellikleri aracılığıyla izleyici ile duygusal bir bağ kurulmaktadır. Bu bağlamda, belgesel, hem görsel-işitsel bir şiirsellik hem de bireysel ve toplumsal anlam katmanlarını vurgulayan öznel bir anlatım sunmaktadır.

Belgeselin metin olarak analizi yapıldığında incelendiğinde "Lakerda", Karadeniz kıyılarına özgü geleneksel bir yiyecek olarak yüzyıllardır üretilmekte ve tüketilmekte olduğu vurgulanmaktadır. Balıkçılık, muhafaza teknikleri ve yemek kültürüyle ilişkili bu ürün, yalnızca bir yiyecek olmanın ötesinde, bir dönemin ekonomik, sosyal ve kültürel pratiklerini yansıttığı anlatılmaktadır.

Belgesel metnin bağlamsal kodlarına bakıldığında, lakerdanın sadece bir lezzet olarak değil, aynı zamanda farklı kültürel gruplar arasında ortak bir bağ kuran bir öge olma işlevi ön plana çıkarılmaktadır. Sinop'ta Rum, Türk ve Ermeni toplulukları arasında paylaşılan bu yiyecek, bir yandan her topluluğun kendi gastronomik kimliğine işaret ederken, diğer yandan ortak bir tarihî mirasın parçasıdır. Bu nedenle, belgeselde

lakerda yalnızca bir tat değil, aynı zamanda bir kültürel bağlamda hatırlama pratiği olarak da değerlendirilmektedir.

Bireysel ve Kolektif Hafıza Etkileşimi

Buzda Değil Tuzda Balık belgeselinde, geleneksel tariflerin korunması, lakerda üretim tekniklerinin sürdürülmesi ve bu yiyeceklerle ilgili hikâyelerin anlatılması ve toplumsal belleğin canlı tutulması için düzenlenen Sinop Lakerda Festivali anlatılmaktadır. Festivalin ilk başladığı tarih olan 2015 yılında adı “ 3001. Sinop Lakerda Festivali” olarak belirlenmiştir.

Böylece antik çağdan günümüze kadar lakerda, sadece bir besin değil, aynı zamanda toplumsal belleğin taşıyıcısı olarak belgeselde sembolleştirilmiştir.

"Buzda Değil Tuzda Balık" belgeselinin metin analizi, belgeselin izleyicilere kişisel, kültürel ve tarihsel bir yolculuk sunduğunu göstermektedir. Köklerini derin bir geçmişe dayandıran belgesel, modern dünya ile bu gelenek arasındaki bağı etkileyici bir şekilde vurgulamaktadır. Bu bulgular, belgeselin yalnızca izleyicilere bilgi aktarmakla kalmayıp, kültürel bir mirasın önemini vurgulamak ve geleceğe taşımak için güçlü bir araç olduğunu ortaya koymaktadır.

“Buzda Değil Tuzda Balık” Belgeselinin Görsel ve Anlatı Yöntemleri ve Yerel ve Ulusal Basında Etkileri

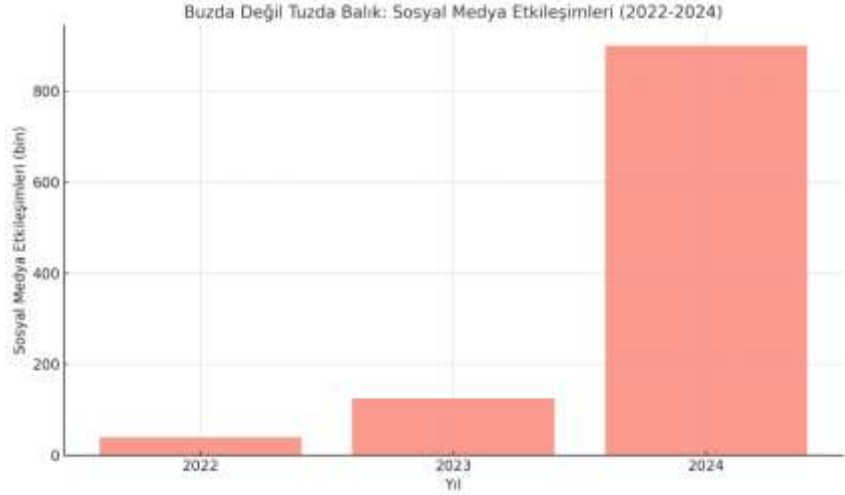
Belgeselin başarısı görsel ve anlatı yöntemlerine bağlıdır. Sinop’un doğal güzellikleri, belgeselin atmosferini zenginleştirmektedir. Belgeselde yerel halkın tanıklıklarına ve anlatılarına yer verilmesi, toplumsal belleğin sözlü tarih yöntemiyle desteklenmesini sağlamaktadır. Ayrıca kullanılan mekanlar Halbwachs’ın dediği gibi mekânda, tarihsel bağlamlar bizi sadece bireysel değil, kolektif geçmişimize de bağlamaktadır. Buzda Değil Tuzda Balık belgeseli, yerel bir kültürel mirası konu almasına rağmen, kültürel belleğin inşasında, korunmasında ve aktarılmasında önemli bir örneklem sunmaktadır.⁶¹

Aşağıdaki grafikler, "Buzda Değil Tuzda Balık" belgeselinin 2023-2024 yıllarındaki medya ve sosyal medya performansını göstermektedir:

⁶¹ Halbwachs. a.g.e., s.86.

1. **Yıllık Haber Sayıları:** 2023 yılında 7 haber yapılırken, 2024 yılında bu sayı 45'e yükselmiştir. (Google arama motoru araması ile veriler sağlanmıştır.)

2. **Sosyal Medya Etkileşimleri:** **2022:** 40.000 etkileşim / **2023:** 125.000 etkileşim / **2024:** 900.000 etkileşim (Socialbakers verileri kullanılmıştır.)

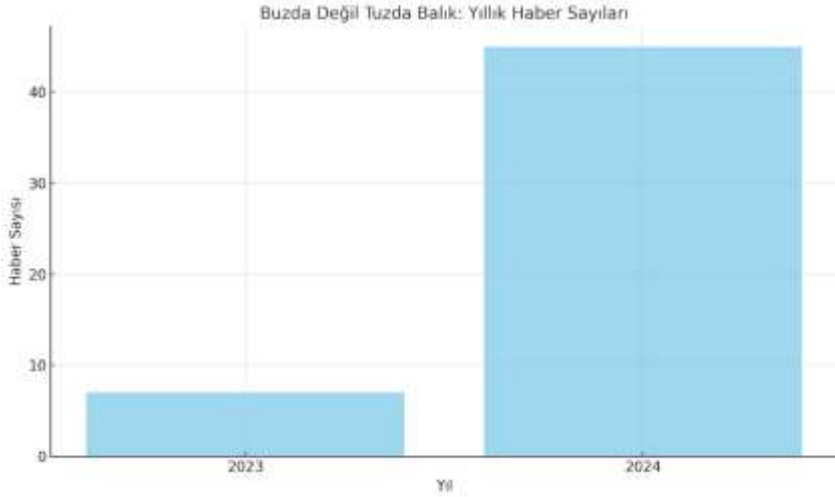
Tablo 3: “Buzda Değil Tuzda Balık” Sosyal Medya Etkileşimleri 2022-2024 Karşılaştırması

Instagram etkileşim verileriyle yıllara göre düzenlenmiş **Socialbakers** analiz sonuçları

Instagram Etkileşim Verileri (2022 - 2024)

1. Yıllık Etkileşim Özeti

Yıl	Toplam Etkileşim	Etkileşim Artışı (%)
2022	40,000	-
2023	125,000	%212.5
2024	900,000	%620

Tablo 4: “Buzda Değil Tuzda Balık” Yerel ve Ulusal Medya Haber Sayıları 2023-2024 Karşılaştırması

Bu analiz belgeselin yayınlandığı ve çeşitli festivallerden ödül aldığı 2024 yılında geleneksel ve sosyal medyada etkisi ortaya koymaktadır.

Sonuç

"Buzda Değil Tuzda Balık" belgeseli, bireysel ve toplumsal belleğin bir arada ele alındığı, Sinop'un üç bin yıllık lakerda geleneğini kültürel ve tarihsel bağlamda işleyen önemli bir çalışma olarak öne çıkmıştır. Belgesel, yalnızca bir gastronomi pratiğini belgelemenin ötesine geçerek, bu geleneği bir toplumun kimliği, geçmişi ve geleceğiyle ilişkilendiren çok yönlü bir anlatı sunmaktadır.

Lakerda geleneği, sadece Sinop'un denizle olan bağına değil, aynı zamanda farklı kültürel grupların bu coğrafyada yarattığı çok katmanlı tarihsel yapıyı da ortaya koymaktadır. Ermeni ve Rum topluluklarının Anadolu'daki etkilerini yansıtan bu gelenek, tarih boyunca farklı kültürel dokuların bir araya geldiği bir zenginlik örneği olarak değerlendirilmiştir. Belgeselde bu bağlam, bireysel anlatılar, kolektif deneyimler ve tarihsel referanslarla derinlemesine işlenmiştir. Sinop'un doğal güzellikleri, tarihi mekanları ve yerel halkın hikayeleri, belgeselin atmosferini ve duygusal derinliğini güçlendirmiştir.

Araştırma sürecinde, belgeselde yer alan metinlerin nitel analizine dayanılarak tematik ve bağlamsal çözümlerler gerçekleştirilmiştir. Python tabanlı metin işleme araçlarıyla kelime frekansı ve anahtar kelime analizleri yapılmış, belgeselde öne çıkan ifadeler "bellek", "gelenek", "kültür" ve "deniz" gibi temalar etrafında görselleştirilmiştir. Bu analizler, lakerda yapımının yalnızca bireysel bir pratik değil, aynı zamanda toplumsal belleğin bir taşıyıcısı olduğunu ortaya koymuştur.

Belgeselin başarısı yalnızca içerik ve anlatı yöntemleriyle sınırlı kalmamış, geniş bir izleyici kitlesine ulaşarak yerel ve ulusal medya organlarında büyük yankı uyandırmıştır. 2023 yılında yedi olan haber sayısının 2024'te 45'e yükselmesi, sosyal medya etkileşimlerinin 900.000'e ulaşması, belgeselin hem geleneksel hem de dijital platformlarda büyük bir etki yarattığını göstermektedir. Bu veriler, kültürel bir mirasın görünürlüğünü artırmak ve toplumsal belleği geniş bir kitleyle paylaşmak açısından belgeselin etkili bir araç olduğunu kanıtlamaktadır.

Sonuç olarak, "Buzda Değil Tuzda Balık", Sinop'un denizle olan ilişkisini, kültürel mirasını ve toplumsal belleğini görsel-işitsel bir kayıt olarak gelecek nesillere aktaran bir köprü işlevi görmüştür. Belgesel, toplumsal belleğin korunması ve yeniden inşasında, kültürel mirasın sürdürülebilirliğini sağlamada ve geçmişin bugüne bağlanmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Bu eser, yalnızca bir sanat ürünü değil, aynı zamanda bir toplumun kimliğini, tarihini ve değerlerini hatırlatma ve koruma çabasıdır. Lakerda geleneğini merkeze alarak, bireylerin geçmişle kurdukları bağları, kültürel sürdürülebilirliğin önemini ve toplumsal belleğin inşa sürecini çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermiştir. Bu bağlamda, belgesel, modern belgesel sinemanın etkileyici bir örneği ve kültürel mirasın geleceğe taşınmasında güçlü bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Kaynakça

Filmler / Belgeseller

Özdemir, Caner. "Buzda Değil Tuzda Balık." 2024.

Lumière, Auguste and Louis Lumière. *“Arrival of a Train at La Ciotat (L'Arrivée d'un train en gare de La Ciotat).”* 1895.

Moore, Michael. *“Bowling for Columbine.”* 2002.

Riefenstahl, Leni. *“Triumph of the Will (Triumph des Willens).”* 1935.

Vertov, Dziga. *“Man with a Movie Camera.”* 1929.

Kitap ve Makaleler

Acehan, Abdullah. “Yenileşme Dönemi Türk Şiirinde Bir Mekân Olarak Meyhane.” *Uluslararası Folklor Akademisi Dergisi* 1, no. 3 (2018): 375–408.

Akbulut, Ertan. *“Belgesel Sinema: Kuram ve Pratik.”* İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

Akurgal, Ekrem. “Sinop Kazıları.” *Türk Arkeoloji Dergisi* 6 (1956): 48–62.

Assmann, Jan. “Collective Memory and Cultural Identity.” *New German Critique*, no. 65 (1995): 123–135.

Atkinson, Richard, ve R. M. Shiffrin. *“Human Memory: A Proposed System and Its Control Processes.”* New York: Academic Press, 1968.

Aufderheide, Patricia. *“Documentary Film: A Very Short Introduction.”* London: Oxford University Press, 2007.

Baddeley, Alan. *“The Psychology of Memory.”* New York: Academic Press, 1974.

Barnouw, John. *“Documentary: A History of the Non-Fiction Film.”* New York: Oxford University Press, 1983.

Bergson, Henri. *“Matter and Memory.”* New York: Zone Books, 2007.

Bourdieu, Pierre. *Outline of a Theory of Practice.* Çev. Richard Nice. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.

Boyle, Pascal, ve James V. Wertsch. *“Memory in Mind and Culture.”* Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

Boym, Svetlana. *The Future of Nostalgia.* New York: Basic Books, 2001.

Bozis, Sula. *İstanbul Lezzeti: İstanbullu Rumların Mutfağı Kültürü.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

Can, Ayşe Orhun. “Sanatın Mekânla Diyalogu: Sinopale Bienali Üzerine.” *Sanat ve Tasarım Dergisi* 15, no. 2 (2021): 45–58.

Counce, Stephen. *“Sözlü Tarih ve Yerel Tarihi.”* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001.

Clarke, David. *The Cinematic City.* London: Routledge, 2012.

Connerton, Paul. *How Societies Remember.* Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

Corner, John. *“Documentary Studies: Dimensions of Transition and Continuity.”* Oxford University Press, 2014.

Creswell, John W. *“Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches.”* Los Angeles: SAGE Publications, 2018.

Erdem, Yakup. "Sinop'ta Deniz ve Balık Kültürü." *Sinop Üniversitesi Kültür ve Turizm Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Cilt 2 (2019): 535–548.

Erdinçli, İhsan. "16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Osmanlı İstanbul'unda Meyhane Mezeleri ve Yiyecekleri." *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi* 42, no. 73 (2023): 151–80.

Faroghi, Suraiya. *"Osmanlıda Kentler ve Kentliler."* İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2005.

Gagne, Robert. *"The Conditions of Learning and Theory of Instruction."* Florida: Holt, Rinehart and Winston, 1985.

Halbwachs, Maurice. *"On Collective Memory."* Chicago: University of Chicago Press, 2017.

Hobsbawm, Eric, ve Terence Ranger. *"The Invention of Tradition."* Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Karay, Refik Halid. *"Memleket Hikayeleri."* İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2015.

Morgül, Tan. "'Lakerda'nın Kökenine Dair.'" *Mizanplas*, 1 Eylül 2020.

Nelson, T. O. "Ebbinghaus's Contribution to the Measurement of Retention: Savings during Relearning." *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition* (1985): 470-495.

Nichols, Bill. *"Introduction to Documentary."* Bloomington: Indiana University Press, 2001.

Nora, Pierre. "Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire." *Representations*, no. 26 (1989): 7–18.

Özınar, Meral. *"Belgesel Sinemanın Ontolojik Kökeni ve Yarattığı Gerçeklik İmgesi Üzerine Bir Tartışma."* Belgesel Sinemacılar Birliği Yayını, İstanbul, 2011.

Renov, Michael. *"The Subject of the Documentary."* Minneapolis: University of Minnesota Press, 2004.

Sancar, Mithat. *"Geçmişle Hesaplaşma: Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne."* İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

Tulving, Endel. *"Epizodik ve Semantik Bellek içinde Belleğin Organizasyonu."* Academic Press, New York, 1972.

Uçar, Halil, ve Yavuz Aytuğ. "Sinop'un Antik Dönem Ekonomik Faaliyetleri Üzerine Bir İnceleme." *Anadolu Araştırmaları Dergisi* S.10 (2019): 48–64.

Wacquant, Loic. "Habitat." In *International Encyclopedia of Economic Sociology*, edited by Jens Beckert and Milan Zafirovski, 315–319. London: Routledge, 2005.

Winston, Brian. *"Claiming the Real: The Documentary Film Revisited."* London: BFI Publishing, 1995.

İnternet Kaynakları

Bağış, Levon. "Lakerda Hasreti." *Agos*, 30 Ekim 2020. <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/24658/lakerda-hasreti>.

BBC. "The History of Documentary Filmmaking." BBC Documentary Archive, last modified March 15, 2023. <https://www.bbc.co.uk/history/documentary>.

Google Trends. "Search Volume for 'Buzda Değil Tuzda Balık' in 2023-2024." Accessed January 3, 2025. <https://trends.google.com>.

Netflix. *The Evolution of Documentary Filmmaking*. Accessed December 20, 2024. <https://www.netflix.com/documentary-history>.

Life Haber Ajansı. "Sinop'tan Balıkla Tuzun Dansı: 3000 Yıllık Lezzet Masalı." 1 Temmuz 2024. <https://lifehaber.com/sinop-lakerda-3000-yillik-lezzet>

"Kamerarkası - Caner Özdemir." Erişim tarihi: 10 Ekim 2025. <https://www.kameraarkasi.org/yonetmenler/canerozdemir.html>.

Nişanyan, Sevan. "Lakerda." *Nişanyan Sözlük*, 2002-. Erişim tarihi: 6 Mayıs 2025. <https://nisanyansozluk.com/?k=lakerda>

Sinop Ticaret ve Sanayi Odası. Basın toplantısı bildirimi. Erişim tarihi: 6 Mayıs 2025. <https://sinoptso.org.tr>

Socialbakers. "Instagram Engagement Trends 2022-2024." Accessed January 5, 2025. <https://www.socialbakers.com/insights>.

Türkiye Patent Kurumu. Coğrafi İşaretler Portalı. Erişim tarihi: 6 Mayıs 2025. <https://www.turkpatent.gov.tr>

UNESCO. "What is Intangible Cultural Heritage?" Erişim tarihi: 6 Mayıs 2025. <https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-00003>.

Extended Abstract

This article explores the concept of memory—both individual and collective—and its significance in documentary cinema, focusing on the 3,000-year-old tradition of *lakerda* (salt-cured fish) in Sinop, a city with rich maritime heritage. Deeply influenced by Armenian and Greek cultures, *lakerda* transcends its culinary origins to become a vital element of social memory and cultural identity. Although Armenian and Greek communities no longer reside in Sinop, their contributions endure.

The 2024 documentary "*Fish in not on Ice, but in Salt*" by Caner Özdemir examines this tradition through the lens of social memory and cultural continuity. Showcased at national film festivals and the Sinop Lakerda Festival, the documentary goes beyond gastronomy to highlight the broader cultural and historical narratives of a community.

Themes and Cultural Importance

The documentary connects individual and collective memories, using *lakerda* as a symbol of identity and tradition. Analysis of the documentary, including thematic coding and word frequency using Python-based tools, identified key themes such as memory, culture, and sustainability. These reflect the role of *lakerda* in preserving Sinop's maritime heritage and its resilience amidst historical disruptions.

Historically, *lakerda* played a central role in Sinop's economy and culture, enriched by cross-cultural exchanges. Despite challenges like forced migrations, this tradition endures, symbolizing the strength of cultural memory.

Documentaries as Memory Preservers

Documentaries serve as audiovisual archives, preserving collective memories for future generations. By connecting the past with the present, they critique and safeguard traditions. The evolution of documentary filmmaking, from the Lumière brothers to modern storytellers like Michael Moore, underscores this role.

Key Insights

The documentary captures how *lakerda* traditions are passed through families and communities, with phrases like "from my grandfather" or "from the Armenians" highlighting its multicultural roots. It also shows how modern tools, such as digital platforms, help adapt and sustain these traditions.

Conclusion

"Fish in not on Ice, but in Salt" demonstrates how traditions like *lakerda* link the past to the present. It preserves cultural memory and emphasizes the importance of sustainability. As both art and cultural artifact, the film bridges generations, celebrating the resilience of heritage in a changing world.